

אמיל ל. פאקנהיים

השוואה הנאצית כמועקה מתמדת על נפשם של לא־יהודים

היטלר ראה במחנות מקום שם כיפרו אסיריו את עוונותיהם — אך במקום זה יצרו המחנות קדושים מעונים בקנה־מידה ללא תקדים. (רוברט פיין)

בשנת 1973 הופיעה בכר שפיגל יורה של מאמרים על היטלר. בגליון מה־28 במאי אנו מוצאים את האימרה הבאה: עד 1938, או אולי 1939, התמסר היטלר אך ורק לפעולות שמרגיות ראיות לשבת כגון „תיקון תוצאותיה של מלחמת־העולם הראשונה שהיו בלתי־נוחות לגרמניה“. אחר־כך „בדהמו ירידיו ותומכיו מנהיגיו החדש“. גרינג נבח כי הפוגרום הגדול של נובמבר 1938 הוא „התרפת האחרונה“ שהוא יחפה עליה — אך כעבור 3 חודשים ציוות אותו גרינג להחרים את כל הזהב והתכשיטים שבידי היהודים. הכניסה לפראג היתה בעיני ראש הגסטאפו וְרְנֶר בֶּסֶט „מעשה אימפריאליזם בלתי־חוקי“ — אך הוא נעשת אחר־כך מושלה הנאצי של דנמארק. אחד מפרשע־המלחמה שנשפטו בנירנברג, סייס־אינקווארט, היה כאילו נאצי מתון, וכזה היה גם היטלר עצמו עד לרגע של אותו שינוי ראדיקאלי שחל ב־1938 (ראולי ב־1939) הנשאר „בגדר מיסחורין עד היום הזה“. בכך מסתיים הקטע, כיאה לסיפור בהמשכים.

בקטע הבא מוקדש בדיוק עמוד אחד לשואה (בצטטו סטאטיסטיקות מדויקות למדי), אחר־כך הוא גומר עם תרוצחים ללא־ספור בהטבר כלאחר־יד שהיטלר ואנשיו היו „ככלות הכול“, „נאמנים“ לפיהרר, ולבסוף הגנו מגיעים לשיא, להסברה ארוכה ומפורטת, בעין גילוי של אותו מיסחורין גדול: היטלר המסכן הודקן לפני זמנו והיה אדם חולת, וכך, אחרי שבמשך ימי דור שלם נאמר שוב ושוב כי רק אחד הוא האחראי וכל השאר „רק מילאו פקודות“, שומעים אנו עכשיו כי גם האחד הזה לא היה אחראי, כי היה חולת: וזרי לפנינו טיחור והצדקה סופיים.

ך שפיגל איננו סטרטוט נאצי. משני הסופרים האחד, וְרְנֶר מאן, מלומד מכובד שבין ספריו יש למנות: „היטלר, האנדרה, המיתוס והמציאות“ (הופיע באנגלית ב־1971). השני הוא עתונאי מכובד, שכתב את מיפרי גולגולת הסוה (פאן, לונדון, 1972). ספריתם שייכים לסוג ספרות שטרם הוגדר כל צורכו, אשר בשבילו מתוזה השואה מועקת. אין פלא כי אסון זה, שאין דומה לו, עדיין מעיק על נפשם של הלא־יהודים, כשם שהוא עדיין מעיק על היהודים אחרי ימי דור. אלא שממועקה כזו אפשר לנסות להתחמק ואפשר לקבלה.

מאחר שלא כדאי לפילוסוף להתווכח עם ההיסטוריונים על עובדות, הריני מתחיל בעובדה אחת שהייתי עדי־ראיה לה: „ליל הבדולח“ בנובמבר 1938, שבו נשרפו

בתיכנסת בבל רחבי גרמניה, נהרסו ונשדדו תנויות של ייחידים ועשרות אלפי יהודים נסחבו למחנות-ריכוז (ואגני ביניהם). נהגים לומר כי הנאצים לא היה מנוליטו ואף לא היה יעיל, אלא מורכב היה מממלכות יריבות או שאפילו שורה „אנארכית טוטאליטארית“. מתורה זו (המוצגת יפה, למשל, בספרו של פטרסון: גבולות כוחו של היטלר) עושים שימושים מוזרים ביותר. מי יום את ליל-הבדולח? לא מנהיגי ה־ס.ס. היטלר והיידריך, אלא גבלס, עונה הנה (Höhne) בסתבו על ה־ס.ס. לא היטלר, אלא גבלס וה־ס.א. חושב פטרסון, בדברו על המינבולות לכוחו של היטלר, גבלס פעל רק מפני שהיטלר כפה זאת עליו, מנחש ו. ריימן בביוגרפיה של גבלס, והננו יודעים כבר כי אם היטלר היה הגורם, הרי שהביוגרף שלו, מאור, טוען שהיה חולה — ועל כן לא אחראי. מה הולך כאן? ומה יהיה על אושוויץ כשהתחמקות כזו מאחריות נהוגה לגבי ליל-הבדולח, שהיה רק כעין פתיחה מתונה? משחק זה של הטלת האחריות מאחד לשני נראה מוזר ביותר, מאחר שהוא מרשלת על הנהתיסקר כאילו ליל-הבדולח נבע מהחלטה פתאומית עקב רצח פזן ראת בפאריס: בהגיענו לסאכסנהאוזן אמרו לנו „הוותיקים“ כי הם היכו לנו מזה חודשים, מאז שהם הקימו את הצריפים החדשים.

תשובה חלקית אנו מצאים אצל הקה ומאור. כך מבחין הנה (בצורה די נכונה) בין „אנטרייהודים קנאים“ ובין „אינטלקטואלים מת־ס.ד.“ ש„סלוד“ טאנשים כשטרייכר, ש„ביקשו להיראות כהוגנים“ וש„כל מטרתם היתה לפתור מה שנקרא הבעיה היהודית בצורה קרה וראציונאלית“ (הנה). אולם, איננו שואל שמה „הגינות“ זו היתה קטלנית יותר מה „קנאות“, ולכן הוא מביא לפנינו רק דברי מאור נדושים כשהוא נתקל בסוף בצורה הקרה והראציונאלית שבה „נפתרה הבעיה“ באושוויץ. נראה כי כעבור ימי דור אין צורך ואין גם אפשרות של חקירה ראדיקאלית.

הרינו יודעים כבר כי מנהיגו של מאור היה „חולה“ בתקופת אושוויץ. ומה בדבר הפיהרר „הבריא“ שלפני 1938? מאור מתאר באריכות, עם שפע של הערות-שוליים, את „הרקע האינטלקטואלי“ של היטלר, תיאור מגוחך כהגיגותו של מלומד סבטוני, אבסורד כשהוא כולל בתוכו את אפלטון, את הסטואיציזם ואת הקל, ווועתי כשהוא משפיל עצמו עד לקביעה כי היטלר היה בקי בתלמוד במידה ראויה לציון (כל ידיעותיו של היטלר על התלמוד באו לו מספרות אנטישמית קלוקלת. ובכל זאת מצטט מאור מתוך מכתב על אנטישמיות, שנכתב עוד ב־1919, רק את הקטעים הרלוואנטיים בלי כל הערה מצידו. במכתב זה מבחין היטלר בין אנטישמיות רגשית גרידא, אשר לא תוביל למעשים יעילים יותר מאשר „פוגרומים“, ובין אנטישמיות מבוססת על שיקול-דעת, שרק היא יכולה להציב לה כ„מטרה סופית את סילוקם המלא של היהודים“. אחד משני אלה: או שמאור אינו רוצה לחשוב על משמעותה המסוצצת של הבחנה זו, או שאיננו מבין אותה (וזה מתקבל על הדעת).

מה שלא הבין המלומד הטכטוני ברור לסופר בריטי עממי ומחברם של רבימכר בך-זמננו הכותב: הדבר המטריד במכתב הזה הוא שהוא כה מסובך וחסר התרגשות. היטלר לא קרא את הפרוטוקולים של זקני ציון או שלא עשו עליו רושם, אך מכתבו מבעית לא פחות מהם. אלא שהוועה היא ממין אחר, כולה גרמנית: שיטתית כמגפיד של חייל גרמני הדורס כל מה שנמצא בדרכו. (רוברט פייז, 1973)

השוואת כמועקה על לא־יהודים

הסופרים שצוטטו עד עתה כולם עושים שימוש לרעה בשיטות החקירה המפורטת והם מבקשים למתן מה שפיין תופס היטב בספרו המצויין או להתחמק ממנו לחלוטין: הרי זוהי הרגשת הזוועה.

אין זה הכרח שיווצר ניגוד בין חקירת הפרטים ובין ראייה כוללת. אינני מתכוון בביקורתי לתעמיד אלה מול אלה סופרים גרמנים ולא־גרמנים. ק. ד. בראקר מציב בצורה מצויינת את שתי הנקודות בספרו: *הדיקטאטורה הגרמנית* (ניירדורף, 1971). בראקר רואה בגרמנית מערכת בעלת שתי פנים: האחת, הפנימית, נתגלתה בסוף כמדינת ה־ס.ס.; השנייה היתה המערכת המסורתית, שכללה את הפקידות, את הצבא והמינסטר התינוכי הדתי. לזה האחרון ניתן אומנם קיום נפרד, אך במידה הולכת וגוברת הדרו לתוכו יסודות נאציים שביקשו לפקת עליו ולהטותו לצידם; הוא נשאר כיחידה נפרדת ממערכת ה־ס.ס. עד הסוף וניסה אפילו פה ושם לגלות התנגדות, אך מאחר שהתנגדות זו היתה רק ספראדית ואף פעם לא ראדיקאלית, ומאחר שבדרך כלל היה קיום שיתוף־פעולה סביל ולעיתים אף פעיל עם מערכת ה־ס.ס., הרי שהגופים האלה איפשרו ל־ס.ס. לבצע מה שמעולם לא היתה מסוגלת לבצע בעצמה.

העדות לראיה מדוייקת זו כיצד התהוותה מעורבותם של הגרמנים בנאציזם מסוגל בראקר לעמוד בפני מועקת השוואת בצורה הוגנת, כלומר לספר עליה מבלי לנסות לתרצת. וכי מי יוכל לתרץ מערכת המתוארת בצורה נכונה כלהלן:

הוצאות ה־ס.ס. על אנשים, חומרים, מיכנים ומסילות־ברזל, שנעשו במיוחד לצורך מחנות־ההשמדה, מגיעות למאות מיליוני מארק. פרט ליוצאים מהכלל מעטים השמיד ה־ס.ס. אך ורק בגיראדם שלא היוו איום למשטר. ההריגות לא שירתו מטרה כלשהי. „הסבון שיוצר משומן אדם, השערות שמילאו מזרונים וסתימות הזהב שהותכו כדי להגביר את תרומות של הבאנק המרכזי — לכל אלה לא היתה יותר תועלת מאשר לאהילים מעור אדם שעשתה אילזה קוך, אשתו של טפקד בוכנוואלד“; ובראקר מוסיף:

„תביטוי האיום ביותר למה שהיה ריאלי ובלתי־ריאלי בנאציזם־ל־סוציאליזם ניתן בהשמדת היהודים“.

משתפסנו את התיאוריה של בראקר בדבר „המערכת הכפולה“ נצפה לכך שמה שנכתב בהשפעת מועקת השוואה יכול פרטים על המוסדות הנוגעים לעניין: הצבא הגרמני, הפקידות, הפרופיסורים והכנסיות. לא נהיה מופתעים כשנמצא שמעורבותם בפועל של מוסדות אלה מוצגת בלשון המעטה או שהיא מוכחשת לחלוטין ותשומת־חלב ניתנת לאותם מעטים — פרטים או קבוצות — שגילו התנגדות. בין מעטים אלה נמצאו הקושרים של ה־20.7.44, „הכנסיה המתוודת“, על הראשונים כותב פיין: הקולונלים והגנרלים שניסו באי־הצלחה כה בולטת לרצוח את היטלר ב־20.7.44 היו כבר מושחתים, כי הם גלחמו במלחמותיו והם היו שותפים לפשעיו. כשהם דיברו על „הצלחה כבודה של גרמניה“ הם דיברו על דבר ששוב אי־אפשר היה להצילו. את הגרמנים שנלחמו נגד היטלר כשידיהם נקיות אפשר למנות על אצבעות שתי הידיים ורובם נמצאו בין הסטודנטים הצעירים באוניברסיטה של מינכן, שם הם הקימו אירגון חשאי בשם „השושנה הלבנה“.

ייתכן שפיין מגזים. (היינו רוצים להוציא את שטאופנברג מהכלל) אולם מיספרם האפסי של הסטודנטים והפרופיסורים שקראו לעצמם „השושנה הלבנה“ מבייש את

הכל — ולא רק את הגרמנים. למה התארגנו מעטים אלה, שיכסלו והפיצו עלונים אנטי-נאציים תוך נדאות כמעט מוחלטת שייכשלו, ויתפשו ויירצחו? (הרי כמעט אף אחד מהם לא ניצל.) בסטודנטים נגד היודנות של איגנה שול (1970) הגנו קוראים:

„עלינו להשמיע את דבר האמת בצורה תבהירה והמצלצלת ביותר באפלה האופפת את גרמניה“, אמר פרופ' הובר, „אולי נצליח בשעה ה-11 למגר את הרודן המדכא את הכל ולנצל את הרגע הגדול כדי לבנות עולם חדש, אנושי יותר בשיתוף עם שאר אומות אירופה“. „ומה אם לא נצליח?“, שאל מישהו. „מסופק אני אם נוכל לכבוש בסערה את חומות הברזל האלה שיסמן הוא סתד ואימה; כי כל נסיונות ההתקוממות נחנקים באיבם“. „אוי עלינו להעז על אף הכל“, ענתה קריסטל בהתרגשות. „אוי חובתנו היא להוכיח על-ידי התנהגותנו והתמסרותנו שעדיין קיים חופש האדם; במוקדם או במאוחר יגבר עניין האנושות ואז שוב תהיה ידו על העליונה“.

פשוט? בלתי-אפשרי? פשוט אך בלתי-אפשרי! בלתי-אפשרי אך פשוט! זהו ספר מרגש המתאר אולי את „מרד הסטודנטים“ הטוהר בכל הזמנים כנגד המיססד המרושע ביותר שקם מעולם. מטרה אחת הרשנה: זה הציל את מה שנשאר מן הכבוד הגרמני.

בין קומץ אנשי של פיון יש למנות בלי ספק את דיטריך בונהופר (Bonhoeffer); ידידו וחברו האנטי-נאצי כריסטיאן אברהמארד בתגה (Bethge) תיאר את חייו תיאור שאין למעלה הימנו, והולם הנאציות ומעקפת השואה משתקפים היטב במגרעות הרציניות הדבקות במחקר כת רציני של מחבר כת מטיבד ובנושא כת נעלה. ראשית כל איננו מקבלים הסבר מתקבל על הדעת על תקופת-המעבר הארוכה והמכאיבה שבה נעשה בונהופר מעד-ראיה ואיש „הכנסיה המתעוררת“ לקושר פוליטי ולקורבן; יש רשם שבתגה עצמו לא הבין את הדבר כראוי. (בידשו 1936 הגישו אנשי „הכנסיה המתעוררת“ להיטלר מכתב מתאה פרישי ובהמימותם ציפו לחשובה הגיבורים האמיתיים היו אותם השניים שהדליפו את התעודה לעתונות החוץ ובכך הפכו מהווה חסרת-שחר למעשה פוליטי. בתגה איננו מפרט מה היתה השפעת מאסרם של השניים על הלך-מחשבתם של האחרים.)

בתגה היו אטום מבחינה פוליטית: לפי דעתו יש עד היום צורך בהסבר למה התפלל בונהופר למפלגה של גרמניה הנאצית; אך הוא אטום גם מבחינה היאולוגית: בונהופר זיהה את היטלר עם האנטי-כריסטוס ובכך הוא האציל הישראה על נוצרים ולא-נוצרים כאחת; והנה בתגה שואל אם בונהופר באמת חשב זאת לאמת תיאולוגית.

המגרעות הרציניות ביותר נוגעת לבונהופר עצמו וגם לביוגרף שלו. בתגה וגם אחרים אומרים לנו שבונהופר נלהם ב„סעיף הארץ“; ורק באופן עקיף מתברר כי, בעוד שראש בונהופר עזר להציל חיי יהודים, הרי התיאולוג בונהופר הנכיל את מאבקו למזמרים. ואשר לאנטישמיות התיאולוגית של בונהופר עצמו — שהוא נתן לה ביטוי ב-1933 — אין בתגה יכול לגבור על עצמו עד כדי כך שיוסירה. כשהסבר לנו חובט חיוני זה, אין אנחנו יודעים אם בשנותיו האחרונות התגבר בונהופר על אנטישמיות תיאולוגית זו כשם שהשתנה מהקצה אל הקצה במובנים אחרים, או שמא

השוואה כמועקה על לא־יהודים

על־פי קנה־המידה הטראומתי, אך הכרחי, של אושוויץ הוא פעל למרות תפיסהו התיאולוגית ולא בגללה. אדם לא־גרמני, קונוויי (Cnovey), מיטיב להסביר ולהדגיש — וללא הצטדקות גראית לעין — את העובדה כי במשטר הנאצי היו הכנסיות עצמן גרדפות, וברכונן לעמוד על חולשתן המיוחדת שאיפשרה להיטלר לשחק אתן ולנצלן. (ספר זה הוא בדרך־כלל יסודי ומאוזן היטב.) ובכל זאת יש בו השמטה רצינית: הוא מונח ומסכם תולדות אלו: פיאסיוזם מתרחק מענייני העולם, צייתנות לקרות הממשל והוסר־אמן בדמוקראטיה, אך איננו מזכיר אנטישמיות נוצרית.

אין זה מקרה. קונוויי מתאר בנאמנות את האנטישמיות ששררה אצל הנוצרים הפרוטסטנטיים והוא נמצא במבוכה בשל מיעוט ההצהרות והפעולות הפרו־יהודיות מצד הנוצרים האנטי־נאצים. הוא אף איננו שסילב לכך כי היענות דלה זו לא באה כמעט למען יהודים כיהודים, אלא רק כיצורים אנושיים או נוצרים בכוח. התנגשות זו בין אובייקטיביות מדעית ומבוכה של אדם נוצרי מגיעה אל שיאה כשקונוויי מבטח לספר על מעשי התנגדותם של נוצרים למען נכסי כנסייה, מוסר נוצרי וחיי יהודים וכעבור 7 עמודים מסתלק הוא מהבטחתו והוא נאלץ לתת לפרק זה כותרת: „כשלונות של אהבת האחים כלפי היהודים“.

ההלם שהטילה השוואה על הנצרות משתרע איפוא גם מחוץ לתחומי הכנסיות הגרמניות. בתגובה לאסון עשו הכנסיות תפנית נגד האנטישמיות ובמיוחד בשורת פעולות שהחלו בוועידת הוואטיקאן השנייה, אלא שרק לעיתים רחוקות הן מתייצבות ישירות מול תבעיה. אדרבה: לעיתים קרובות מנצלים את העובדה כי הנאצים הפגין יחס עויין לנצרות, ואת גבורתם של אותם נוצרים שקמו נגד הנאציזם (ואין בודקים מה היתה עמדתם כלפי האנטישמיות) כדי להתחמק מהצורך בעימות נוצרי עם אושוויץ. אלא מה, אם שנאת היהודים אצל הנאצים לא היתה אנטי־נוצרית סתם, אלא הנסול לרעה חולה בת אלפים שנה בתוך הנצרות עצמה, ששינתה את צורתה כשהנאציזם החל לתקוף את עיקר הנצרות? אזי תהיה אושוויץ למאורע התיאולוגי המרכזי במאה שלנו, לא רק לגבי הדת היהודית, אלא גם לגבי הדת הנוצרית.

מעטים מבין ההוגים הנוצריים הביעו דעה זו בתוקף כוח כמו פראנקלין ת. ליטל (Littell); ואף אחד לא ניסה להציגה בפני אחיי הנוצרים במרחץ כוח. הודות למאמציו התקיימו מיספר ועידות יהודיות-נוצריות, ועתה [הופיע קובץ שלו:] סאבאקן של הפנסיה הגרמניות והשואה (1974), שהוא נסיון לתת ביטוי לקשר ולחוסר הקשר בין שני מאורעות אלה. הרעיון הוא נועז, אך גם מסוכן וגם מעורר תקוות. אין ספק שיש להלל התנגדות לנאציזם בכל צורת, וצדקים אלה הטוענים כנגד בעלי הביקורת „אינכם יודעים איך זה היתה“, אלא שטענה מעין זו עלולה להוביל להצטדקות, וגרוע מזה, להפריע לחיפוש אחרי האמת, אפילו במבט אחורה — וללא חיפוש כוח אין תקווה לעתיד.

בספרו של ליטל משתקפים כל היסודות הללו. כך, למשל, לא הבין הכומר וילהלם נימלר (Niemöller) עד היום את ההבדל העצום בין מוסוליני והיטלר, ביאטה רוהם פון אופן (Beate Ruhm von Oppen) מודה ב„אמת הקטלנית“ של אנטישמיות „נוצרית“ בגרמניה הנאצית, אך היא מחלישה תודעה זו לא רק על־ידי

השימוש במרכאות כפולות, אלא גם בכך שהיא עוברת מיד אל האמת הקטלנית יותר של האנטישמיות הנאצית. מאמרו של פטר וזפמאן — המצטק מכולם — טוען שגם גרמניה היתה „לאמיתו של דבר ארץ כבושה“, ולעומת זאת מנתחים ו. י. אלקן ופ. בוצקובסקי את גבולות ההתנגדות הגרמנית והנצרית.

מפתיעה ביותר היא העובדה כי בין המאמרים בקובץ זה על „מאבקן של הכנסיות“ ו„השואה“, הדנים בנושא הראשון, רק מעטים נוגעים באנטישמיות, ואין אף אחד המתמקד בהבחנה המסרעת בין נוצרים „לא־אריים“ ובין יהודים. שני הנושאים נפרדים הפרדה מלאה, כי לא היה קיים „מאבק של כנסיות“ למען יהודים, אלא לכל היותר למען חברי כנסיה „לא־אריים“. זהו הדבר המעיק על הספר כולו ומבטא זאת בצורה הנמלצת ביותר ט. א. גיל, שהקשיב להרצאות בשני הנושאים, ודעא כותב:

„אינני יכול להירגע וכולי נחרד... הא לכם תגליתו של בארקן שיש להתנגד להתקפות על היהודים מפני שהן היו בעצם התקפות על יסו הנוצרי. אין זו תיאולוגיה נעלה. זהו חילול השם — חילול שם שלא מדעת, מכוון אני... והמשחק נמשך עד הסוף. האם נאמר הרבה על הפשעים נגד היהודים במכתב החוזר שבא להכין את פגישת „הכנסיה המתוודה“ בשווייטנארט אחרי המלחמה? האם נאמר בו בכלל דבר בנושא זה? אין לנו מה ללמוד מכנסיה או מבניא המודעים למעשי רצח, אך ורק כשהם נעשים בתוך בניין הכנסיה פנימה... מאז השואה למי עלינו להקשיב אם לא לבונהיפר אשר על יסוד המעש שבמעט שיכול היה להגיע לידעתו, אמר כי מעתה לא יוכלו הגרמנים לדבר אל היהודים בשם האוואנגליון; הנני מתקן ואומר: לא הגרמנים, אלא כל הגויים.“

אם נתייחס לאמרות כאלו ברצינות הרי שהן מטילות תפקיד כפול על הוגים נוצרים: להזקיע ולסלק את יסוד המסד (התיאולוגי) של שגאת היהודים הקיים אצל נוצרים ולבנות מחדש את הדת הנוצרית עצמה כך שתוכל לעמוד סוף־סוף ולהתייצב בפני היהודי כעד אוקטני לאמת ואמונה לפי תנאיו שלו כיהודי. רוזמרי ריזר (Rosemary Ruether) בספרה דת ונצרות (ניו־יורק, 1974) לא רק לוקחת על עצמה תפקיד כפול זה, אלא ניגשת אל שניהם כאל שוורים יחד ללא הפרד. היא התמחתה באבות הכנסיה ובכתביהם נגד היהודים, שרוב המלומדים התייחסו אליהם בחשדנות והזניה; היא בקיאה בתנועת היהודית לא פחות מאשר בנצרות, כָּנה להתחמקות והיא תיאולוגית „ראדיקאלית“. מבין הרבים היא אחת המעטים המקדישים תשומת־לב ראויה לחטא הקדמון של הנצרות. ריזר איננה כהססת לראות גם את האוואנגליון כאנטי־יהודי, ויתירה מזו: לא באופן סקרי וספוראדי, אלא תדות להגיון פנימי הרה־אסון. התנ"ך וספרות המדרשים שצמחה ממנו מראים את המתח הדיאלקטי בין חוק ורחמים, בין אהבה ורחם, בין מיחוד וכללי, חטא וחריט, טעות ואמת, אבדון וגאולה, האוואנגליון שם במקום אלה סידרת של אנטי־תיוות שבהן יכול ישראל „החדש“ למצוא לו אישור (לא־דיאלקטי) על־ידי שלילה (לא־דיאלקטית) של [ישראל] „הישן“. כפי שמזכירה ריזר באופן מוחלט — והחומר שלה הוא מדא במה שנוגע לסטריאוטיפים האנטי־יהודיים אצל אבות הכנסיה ומעוצע במידת הדמיון בינם ובין גילויים מודרניים — הרי שהדואליזם הנורא הזה רדף אחרי הדת הנוצרית — ולא רק את העמים הנוצריים — מאז ועד היום, והדבר לא נגמר גם כשתיאולוגית

השוואה כמופעה על לא־יהודים

ליבראלית תפסת את מקומה של האורתודוקסיה הישנה. (התיאולוגיה הנוצרית הליבראלית מתברכת באוניברסאליות שלה ויש לה יחס עדין משלה לפארטיקולאריזם [בדלנות] היהודי). כוחה במילים פשוטות ביותר מחלה מורכבת ועתיקה ימים זו. לשי דעתה של ריטר אפשר לרפאה רק אם התיאולוגיה הנוצרית תתחרט על חטאה הקדמון, ו"א תסתלק לחלוטין מתיאולוגיה אנטי־אנתית וס, מימוש האֶסכטולוגיה" שממנה צמחה. האם ניתן להגיד, "ישו הוא המשיח" מבלי להגיד בו בזמן במילים מפורשות או לא מפורשות גם, "ותשד יקח את היהודים" ? וריטר משיבה: רק כשדבר הנצרות נעשה ליחסי, לכעין, "תיאולוגיה של תקווה" ותשתחרר או מכל צורות של אימפריאליזם, אנטי־יהודי או אחר.

בעיה העומדת בפני התגות הנוצרית היא, האם הקשר שבין טענותיה תקלאסיות של הנצרות ושנאת היהודים הנוצרית הינו מחוייב המציאות, או שמא הוא רק תופעת לוואי — אף־על־פי ששניהם היו צמודים זה לזה במשך אלפיים שנה. (האם, אחרי אושוויץ, אין זו שאלת השאלות ?) ההכרה, כי כל תשובה [שתינתן] עלולה להיות חשודה כ"תעודת מווייפת" (גריגורי באוס), שאינה מראה סימני סבל נפשי, איננה מוגבלת לתחום התגות הנוצרית. שיעה מיליון צלובים יהודים בימינו, שלא נגאלו ולא קמו לתחייה, הציגו כבלתי־אמינים את הכל, חוץ מנצרות הקורסת תחת הסבל, ואפילו סבל זה עלול ליהפך להתחמקות, בייחוד כשעושים ממנו theologoumenon. אכן בין ההוגים הנצרים מי שהתייצב מול אמת זו באומץ רב כמו א. ריי אקארדט (Eckardt). על טיבו של איש דת זה היחיד במינו מעידה העובדה, כי ספריו נעשו פחות ופחות סגורים בתחום התיאולוגיה וכך הם נעשו פגיעים להתקפות. ספרו האחרון, *עמכם — עמי* (נירירוק, 1974) שהאף לקראת, "יחס יהודי־נוצרי אוֹתנטי" והוא למעשה יחיד במינו כעדות תוהה בתוקף את כל השיקולים התיאולוגיים הנוצריים אודות היהודים. ספר זה הוא תיאור־פוליטי ברור. דווקא ועדות לאומץ התיאולוגי המתבטא בו. אולם מאותות הזמן הוא כי סאמרו והאחרון החשוב דן לא באלוהים, אלא בשטן (,השטן ויום כיפור", *Midstream*, אוגוסט-ספטמבר 1974).

אם אושוויץ היא טראומה לנצרות, הרי מדינת ישראל — שהיא הצהרת השיתרוך מתלות בחסד הנוצרי — היא טראומה לנצרות האנטישמית.

ה' מכה בשבעים ומנחם את המוכים (באנגלית זה משחק במילים: comfort = נחמה; comfortable = אמיד, נוח); אך השטן מכה את המוכים ומנחם את השבעים. על כן הוא מקפיד על עיתוי פעולותיו. למה גינה האח דניאל בריגאן (Berrigan) את ישראל בשעה שעמדה לבדה היתה בסכנה? כלומר מיד אחרי מלחמת יום הכיפורים. למה חיכה פרופיסור רוברט קושמן (Cushman) לאותו Kairos שטני בכדי להגיד כי, "רגש הכבוד הראוי לדעת האנושות" קובע כי מחיר קיומה של ישראל הינו גבוה מדי? השטן אומנם פועל על־פי הכלל הגיל, אך הוא מכחיש זאת. לפיכך הוא מוקיע את קורבנות ההתקפה כאילו הם התוקפים האמיתיים. הוא מסתיר עצמו עוד ביתר הצלחה כשהוא נעזר בתכסיס מעולה יותר הקרוי, "חוסר משוא־פנים". מועצת הכנסיות העולמית פירסמה, "הצהרה למען השלום" ללא משוא־פנים, אך זה היה למעשה, "איסור למלחמות־הקודש של הערבים", יש ויטה בלתי־שווה בין טענתה של ישראל שיש לה זכות קיום ובין טענות הערבים האומרים שיש להם הזכות להרוס את ישראל, וכשבוויכוח זה מסרבים דוברים נוצריים להתחייב לתמוך

בטענה הראשונה הרי שאינם יכולים או אינם רוצים להכיר בכך שאין דבר כזה הנקרא זכות קודם חלקית. אין ספק שפרופ' אקהארדט ניהש מראש מה תהיה תשובתו השקרנית של השטן לאמתייסוד זו: „גם על מדינות ערב מאיימת השמדה“, כי הוא מבין שהאנטישמיות, בדומה לתאולוגיה עצמה, יכולת ללוש צורות והסוגאות מהסוגאות שונות; היא מוגה מערכת ואין כל אפשרות לסתור אותה והיא ניתנת לריפוי רק עלידי המרה שלמה. וזו תכונתם גם של משפטים קדומים אחרים המושרשים עמוק לא פחות מאשר של האנטישמיות. אולם, אם נקבל זאת ונעמוד על כך יכול הדבר ליהפך לכלי בידי השטן ולהעיב על העובדה כי האנטישמיות הינה תופעה יחידה במינה ושאין לה את החבר.

ברם, האם אפשר להביא את השטן לידי המרה? כאן מודקרת בפני המוח הנוצרי הקשה שכבל השאלות. האם במאה האכזרית שלנו עזרה התאולוגיה הנוצרית, אפילו זו בעלת האופי הקדוש והמעמיק ביותר, לשטן? ב־1942 כתב קארל בארת (Barth): „אין ספק שישראל שומע; עתה פחות מפעל עת אחרת יכול הוא להסתתר מאחורי תירוץ של אי־דיעה וחוסר־יכולת להבין. אבל ישראל שומע — ואיננו מאמין“.

תרגומן של מילים אלו אושר ב־1957 כשהעובדות היו כבר ידועות. באותם ימים כשהן נכתבו אמר רבי ישראל שפירא מגרודזיסק לחסידיו בלכתם לכבשני מרבלינקא כי אפרם יטהר את ישראל ויעזור לגאול את העולם.

(מאנגלית: ניצירג אליסברג)

IN THIS ISSUE

Sources and Evidence

- Selma Merbaum-Elsinger. The life of a girl from Tchernowitz and her poems. She was a member of Hashomer Hatzair, who perished in a Transdnestrian Concentration Camp at the age of 18. Her early poems were preserved as by a miracle.
- Simha Statfeld. A Jewish partisan tells about the life and struggle of Jewish groups who kept alive, hiding in the forests near Hanachov.

Articles

- Prof. Vladimir Jankelevitch, head of the cathedra for Philosophy and Morality at the Paris Sorbonne, expounds his accusation ("l'accuse") against attempts to extenuate the crimes of the German people and to forget them.
- Prof. Emil Fackenheim of Toronto, Canada, deals with the impact of the Holocaust upon the ways of thinking and the consciences of Non-Jews.

Research

- Dr. Gideon Shlomo of the Institute for Contemporary Jewry, Jerusalem, has made a study of letters and documents that throw light upon the attitudes of Mahatma Gandhi to Jews, Judaism and Zionism, to the Holocaust and to the Conflict between Jews and Arabs.
- Ruth Zariz of Kibbutz Mash'abei Sadeh, shows one aspect of operations aimed at the rescue of Jews during World War II through promises of immigration certificates to Eretz Israel.
- Rachel Menver studied underground publications of Hashomer Hatzair in the Warsaw Ghetto (1940-1942) out of which she reconstructs a picture of the life, activities and spiritual values of the members of this movement through those years.
- Menachem Kaufmann of the Institute for Contemporary Jewry, Jerusalem, brings another chapter from his comprehensive study of activities of Non-Zionist Jews in the U.S. during the period when decisions were in the balance in the U.S. and in the U.N.

Documentation

- Zvi Erez of Kibbutz Dvir, brings quotations from speeches by Himmler, that bear out what had been published before about the Warsaw Ghetto rising.
- Dr. Joseph Walk of Bar-Ilan University and "Yad Vashem", brings details from Gestapo reports and from reports by the attorney general of Baden. He shows that while there were individuals in Germany, who struggled against the Nazi regime, there was no real underground.

Books

- Dr. Jesala Jellinek of Haifa University, brings the last of his comprehensive bibliography on the destruction of Slovak Jewry.